

UVODNA BESEDA

Ralf Čeplak Mencin, Mojca Račič

11

V novem – spremenjenem uredništvu (Heleno Rožman je zamenjala nova predsednica Slovenskega etnološkega društva Tita Porenta, Neno Židov pa na mestu sourednika Ralf Čeplak Mencin) smo se odločili, da se bomo v Etnologu 22/2012 posvetili aktualni in angažirani temi, kako **Preživeti v krizi, vojni, različnosti ali obstranosti**. Marcel Štefančič jr. je o knjigi Naomi Klein *Doktrina šoka* zapisal: “Knjiga lepo pojasni, kako je sodobni svet padel v brutalni, radikalni, fundamentalistični kapitalizem in zakaj kapitalizem nujno potrebuje politični teror. Knjiga je tako dobra in tako urgentna, da bi jo morala slovenska vlada prevesti, izdati v milijonski nakladi in jo razdeliti med ljudi, potem pa razglasiti enotedenski nacionalni kolektivni dopust, med katerim bi jo ljudje prebrali.” Tega sicer ne pričakujemo za Etnolog 22/2012, vseeno pa smo lahko zadovoljni, saj smo na pobudo, da nas zanimajo razprave, ki obravnavajo strategije preživetja posameznikov in skupnosti v obdobjih gospodarskih kriz, v vojnem času, v času političnih pritiskov in izključevanj ter v drugih obdobjih pomanjkanja in draginje, kot tudi prispevki, ki obravnavajo način življenja posameznikov ali večjega števila pripadnikov skupnosti, ki so ali se čutijo potisnjeni na rob družbe (brezposelni, brezdomni, migrantski delavci, pripadniki manjšin, verskih skupnosti ...), in izjavo, da pričakujemo tako študije sodobnih fenomenov kot obravnave in izkušnje preteklih desetletij oz. stoletij na različnih področjih kulture in vsakdanjega življenja v slovenskem prostoru pa tudi izven njega, skratka, da si želimo tudi prispevkov, ki bodo presegali nacionalne meje, dobili kar devet kvalitetnih znanstvenih člankov, ki bodo, upamo, prispevali k razmisleku bralk in bralcev v teh kriznih časih in katerih vsebina se bolj ali manj dotika velike večine vseh nas.

Tjaša Zidarič obravnava v svojem prispevku *Ljubljanski politični grafiti kot odgovor na aktualna družbena dogajanja ljubljanske politične grafitne kot protest*, lahko pa tudi kot izraz nemoči in ugotavlja, da so v etnološkem oziroma kulturnoantropološkem smislu zanimivi predvsem kot odsev aktualnih družbenih dogajanj. Predstavlja analize zbranih grafitov z raznovrstno družbeno-politično vsebino, pri čemer ugotavlja njihove vsebinske in oblikovne značilnosti ter povezavo z aktualnimi družbenimi dogajanjem. Grafitne pojasnjuje tudi v odnosu do ideoloških ciljev nekaterih subpolitičnih oziroma aktivističnih skupin, ki se prek grafitov kot medija za intervencijo in komunikacijo v javnem prostoru zavzamejo za različne družbene spremembe.

Nena Židov v prispevku *Časopisi o beračih na Slovenskem v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja* ugotavlja, v kolikšni meri in na kakšen način se pojavljajo z berači povezane teme v nekaterih slovenskih časopisih v omenjenem obdobju. Posebej so izpostavljeni zapisi, ki govorijo o odnosu do beračev, o nalogah lokalne skupnosti v zvezi s skrbjo zanje, o predlogih za omejevanja porok med njimi in o njihovem umiranju. Podobo, ki jo ustvarjajo časopisi, pa mestoma primerja tudi z zgodovinsko in etnološko literaturo in viri, povezanimi z berači v obravnavanem času. Upamo le lahko, da omenjena problematika ne postaja vse bolj aktualna tudi v tem času in prostoru.

Maja Godina Golija obravnava v svojem članku *Kuharski recepti za krizne čase* različne prakse prehranjevanja in nadomestke za živila predvsem med prvo svetovno vojno. Pomanjkanja živil in s tem povezane lakote so se pojavljali med prvo in drugo svetovno vojno, deloma tudi v obdobju gospodarske krize v začetku tridesetih let 20. stoletja. Predstavljena je izdaja prve slovenske vojne kuharske knjige, ki je bila natisnjena med prvo svetovno vojno, in recepti za pripravo nekaterih vsakdanjih in boljših jedi v kriznih in vojnih časih. Tudi iz tega prispevka se lahko marsičesa naučimo.

Prispevek **Mojce Kovačič** *Odsev represije v zvonjenju in cerkvenih zvonovih* je študija zgodb in arhivskih virov o odvzemih zvonov med prvo svetovno vojno ter povojni represiji proti zvonjenju in pritrkavanju v nekaterih krajih v Sloveniji. Preko zgodovinskih dejstev in osebnih zgodb o zvonovih je interpretiran osebni odnos Slovencev do religije in politike.

Blaž Bajič in **Beja Protner** v prispevku *“Trenirke” in “oranžne face” – “vidiš ga pa veš”* ugotavljata, da se diskurz o čefurjih umešča v slovenski nacionalistični diskurz o “južnjakih” in je s tem eden izmed mehanizmov izključevanja. Na prvi pogled nedolžni in zabavni opisi oblačil, modnih dodatkov in obnašanja čefurjev so zgolj površinska plat diskurza o čefurju kot o “Drugem”, ki je nepremostljivo drugačen od “Nas”. To drugačnost subjekti diskurza razumejo kot posledico odločitve posameznikov za članstvo v čefurski subkulturi, kar napeljuje na sklep o izključenosti po lastni izbiri. Vedenje študentov v Ljubljani o zunanji podobi čefurja ima urejeno, družbeno konstruirano obliko in vsebino, zato avtorja govorita o foucaultovskem diskurzu.

Tanja Kovačič se v prispevku *Biti aseksualen v heteronormativni seksualizirani družbi: individualne in skupinske strategije soočanja z družbenimi pritiski* ukvarja s povsem drugo skupino izključenih in ugotavlja, da je bila homoseksualnost leta 1973 črtana s seznama psihiatričnih diagnoz, nasprotno pa aseksualnost danes še vedno velja za patologijo. Osebe, ki ne občutijo spolne privlačnosti, svojo spolno usmeritev identificirajo kot aseksualno. Aseksualni posamezniki se soočajo z diskriminacijo na podlagi aseksualnosti, njihova spolna identiteta pa je stigmatizirana. V različnih kontekstih zato uporabljajo raznovrstne strategije soočanja s stigmo.

Alenka Bartulović nas v svojem prispevku *Neskončnost povojne “rekonstrukcije”*: *Sarajevo med čakanjem in upanjem* preseli v kulturno drug prostor, ki pa je oddaljen vsega 550 km. Članek razgrinja, kako posamezniki, ki se deklarirajo kot antinacionalisti in Bosanci in Hercegovci, prakticirajo upanje v povojnem Sarajevu, in nudi vpogled v svojevrstne, včasih tudi povsem nasprotujoče si prakse, ki odsevajo težnjo po drugačni bosansko-hercegovski prihodnosti. Povojna, precej neuspešna rehabilitacija družbe, ki se v Bosni in Hercegovini izvaja skozi princip povzdigovanja ekskluzivistične pripadnosti trem konstitutivnim narodom, v sarajevskem kontekstu sproža negotovanja in razočaranja, a ob brezupu producira tudi upanje v boljši jutri.

Članek razgrinja, da je osrednja tarča kritike Sarajevčanov nezmožnost konstruiranja "normalnega življenja" v okvirih nefunkcionalne "neobstoječe države". Tu bi lahko pripomnili, da je "vsaka podobnost zgolj naključna, ali pač ne!".

Špela Alič nas v svojem prispevku *Boj znotraj boja: ženske in zapatizem* popelje daleč na drugi konec sveta, v centralno Ameriko, Mehiko, v zvezno državo Chiapas, kjer je zapatistični upor posledica več stoletij trajajočega zatiranja majevskih staroselcev, ki so v uporu videli edini način preživetja tradicionalnih skupnosti v svetu kapitalizma. Z avtonomijo, ki so jo vzpostavili in jo živijo iz dneva v dan, in preko avtonomnega izobraževanja, zdravstva, prostorov druženja (Caracoles) in svetov dobrih vlad (Juntas de Buen Gobierno) navdušujejo uporno prebivalstvo, ki se prav tako kot oni bori proti primežu neoliberalizma, ki nenasitno tlači revnejše v še večjo bedo na račun bogatenja peščice vladajočih. Počasi, a vztrajno gradijo nov svet, svet od spodaj, svet, ki vključuje namesto izključuje. Znotraj tega boja pa se odvija še en boj, in sicer boj žensk. Tradicija jim dodeljuje vloge mater in skrbnic doma. Z vstajo zapatistov pa so končno lahko povzdignile glas in predstavile svetu svojo bedo.

S člankom **Anette Rein**, bivše direktorice Muzeja svetovnih kultur v Frankfurtu na Majni, *Kompetence in odgovornosti etnografskih muzejev kot globalnih akterjev*, ki ga objavljamo v slovenščini in angleščini, pa posegamo na področje t. i. angažirane etnologije/kulturne antropologije in angažiranih/vključujočih etnografskih muzejev. Skozi zgodovino etnografskih muzejev in primere razstav članek opisuje, kako se je perspektiva "drugega" spremenila od relacijskega pristopa v pristop "Drugih". Članek začne z osrednjim vprašanjem razstavljanja etnografskih predmetov. Muzeji bodisi reducirajo predmete na umetnine v skladu z zahodnim konceptom bodisi prikazujejo njihov kontekst v skladu z analizo kustosov. Opis treh korakov muzealizacije pokaže, kako se vsak muzejski predmet drobi. Besedilo konča s pozivom etnografskim muzejem, naj sprejmejo svojo politično odgovornost.

Tako kot prvi del Etnologa odseva samo del sočasnega znanstvenega razmišljanja na izbrano tematiko, tudi **Etnomuzejske strani** odsevajo le del tega, kar se je dogajalo v lanskem in letošnjem letu znotraj naše muzejske hiše in tudi na širšem muzejskem polju.

Težko je verjeti, da mineva že 50 let od prezgodnje smrti nekdanjega ravnatelja Etnografskega muzeja Borisa Orla, saj postaja gradivo, ki je bilo nabrano v času t. i. Orlovih ekip, zaradi objavljanja na spletu vedno bolj "živo". Njegovemu spominu smo se oddolžili z objavo pogovora med **Barbaro Sosič** in nekdanjo kustosinjo **Fanči Šarf**, ki se še danes živo spominja pionirskih časov terenskega pa tudi muzejskega dela v času Orlovega ravnateljstva.

Septembra je zapustila razstavne prostore SEM izjemno odmevna velika gostujoča razstava *Orinoco, Indijanci amazonskega deževnega gozda*, ki je v skoraj letu in pol pritegnila in navdušila številne obiskovalce. Največ zaslug za pridobitev in izvedbo razstave ima **Nina Zdravič Polič**, ki na tem mestu še enkrat predstavi razstavo pa tudi zakulisje tega zahtevnega projekta.

Janja Žagar je že v eni od prejšnjih številčk naše revije opozorila na živost druge stalne razstave *Jaz, mi in drugi: podobe mojega sveta*. V letošnji pa nam podrobneje predstavi osebne razstave obiskovalcev SEM, ki nastajajo po navdihu omenjene stalne razstave in se predstavljajo pod okriljem skupnega naslova *Moje življenje, moj svet*.

Letos se izteka drugo leto sodelovanja Slovenskega etnografskega muzeja v mednarodnem projektu *Carnival king of Europe II*. Vse tri predstavnice našega muzeja,

ki sodelujejo v projektu, **Adela Pukl**, **Nadja Valentinčič Furlan** in **Nena Židov**, nas na kratko seznanijo s prvo in drugo fazo zanimivega in za evropski prostor pomembnega projekta ter predstavijo doprinos SEM v njegovi drugi fazi.

Novi sourednik Etnologa **Ralf Čeplak Mencin** je pripravil zanimivo poročilo o svojem lanskoletnem enomesečnem terenskem delu v afganistanskem Heratu. Tam je dokumentiral tradicionalne obrti, saj lahko revitalizacija teh znanj pri afganistanskih begunih iz Irana pomeni njihovo reintegracijo v "novo" okolje nekdanje domovine in nove možnosti preživetja.

Slovenski etnografski muzej že drugo leto opravlja nalogo koordinatorja *Registra žive kulturne dediščine*. O nesnovni kulturni dediščini in o *Registru* je že v lanskoletni številki pisala Nena Židov, v tokratni pa **Anja Jerin** poroča o lanskoletni in letošnji dejavnosti koordinatorja *Registra* ter predstavi enote, ki so bile vanj vpisane v tem obdobju.

Muzejsko-filmski večer Aleksandrinke si je zaradi domiselnega koncepta in dobrega odziva obiskovalcev SEM zaslužil nekaj več pozornosti tudi v Etnologu. Tridelno prireditev (vodstvo po razstavi, ogled filma in pogovor z obema protagonistoma večera) nam zato predstavlja njena pobudnica in povezovalka **Nadja Valentinčič Furlan**.

Janez Črne in **Gregor Kos** sta pripravila kratko poročilo o enomesečnem delu restavratorjev SEM za Ribiški muzej tržaškega Primorja v Križu pri Trstu, s katerim naš muzej že tradicionalno sodeluje in je zato tudi s tem pripomogel k skorajšnjemu odprtju te več let nastajajoče in pomembne ustanove.

Miha Špiček in **Gregor Ilaš** pa sta pripravila poročilo o udeležbi na seminarju *Arhivi, knjižnice, muzeji*, kjer sta predstavila muzejski projekt *Spletne zbirke* in hkrati nabirala novo znanje s področja globalne informacijske infrastrukture.

Mnogostransko dejavnost našega muzeja je letos v poletnih mesecih spoznavala doktorantka Univerze v Durhamu, v SV Angliji, **Eleanor Ryan-Saha** in del svojih vtisov je prijazno strnila za objavo v Etnologu. Ker se je v tem času tudi aktivno udeležila mednarodne konference EASA v Parizu, je zapisala še nekaj vtisov s tega dogodka.

V razdelku *Nove pridobitve* **Andrej Dular** dopolnjuje že v prejšnjih številkah revije predstavljeno podobo zbirke slikopleskarskih pripomočkov iz kustodiata za obrt in trgovino. **Bojana Rogelj Škafar** na kratko predstavi bogato donacijo predmetov ljudske likovne umetnosti iz zbirke, ki je svoje nekdanje dolgoletno domovanje v vikend hišici družine Pucihar nedavno zamenjala za muzejske depoje. Na koncu rubrike pa tokrat prvič objavljamo zapis osebe, ki se je prav tako odločila obogatiti muzejske zbirke. Gospa **Tadeja Krečič Scholten** je muzeju podarila gramofon Vikend, s svojim barvitim zapisom pa predmet umestila v čas in prostor ter mu s tem dodala resnično muzejsko vrednost.

Razdelek *SEM v preteklem letu* tako kot doslej prinaša prispevka o razstavnih dejavnosti in o drugih prireditvah v SEM ter bibliografijo sodelavk in sodelavcev muzeja. Poleg tega pa po zaslugi **Maje Kostrič** objavljamo še v besedi in tabelah povzeto evalvacijo obiska SEM, ki jo je služba za komuniciranje SEM izvajala od junija 2011 do januarja 2012.

Na koncu smo zbrali še nekaj ocen oziroma predstavitev publikacij, za katere menimo, da predstavljajo obogatitev etnološke vede in da jih je zato vredno prebrati ali vsaj vzeti v roke. Oba urednika upava, da boste bralci enakega mnenja tudi o letošnji številki Etnologa, ko jo boste prebrali ali pa vsaj temeljito prelistali od začetka do konca.